

Анастасія Івашина,
студентка

УДК 007: 82-1: 81'38

Поетично-публіцистична роль дієслів говоріння в поетичних творах Ліни Костенко

У статті охарактеризовано дієслова говоріння в поетичних творах Ліни Костенко. Зроблено спробу визначити їх поетично-публіцистичну роль у творчості авторки.

Ключові слова: поезія, лексика, дієслова говоріння, семантика, поетично-публіцистична роль.

Склад і семантична структура дієслів говоріння у художньому мовленні загалом, а також у художньому мовленні різних авторів зокрема уже мають свою дослідницьку історію, однак ця лексична група залишається перспективною для проведення нових лінгвістичних спостережень. Більше того, в науковій літературі нам не вдалося знайти як загального дослідження дієслів говоріння в поетичних творах Ліни Костенко, так і визначення їх стилістичної ролі.

Аналіз літератури (наукові розвідки Н. Гут [1], З. Митяй [2], О. Леонтєвої [3]) засвідчив, що наразі немає єдиної лексико-семантичної класифікації дієслів говоріння.

З огляду на те, що для поетичних творів не характерні розлогі описи процесів мовлення, а також не є актуальною часова прив'язаність, за основу ми взяли класифікацію Н. Гут [1], яка виокремлює три класи дієслів мовлення, що означають:

1. Власне акт говоріння.
2. Зміст мовлення.
3. Особливості акту говоріння та способу промовляння.

Дієслова говоріння в поетичних творах Ліни Костенко – одна з найбільш продуктивних груп слів за частотою вживання. Водночас вони є найбільш влучними в контексті часу й обставин, оскільки не лише відіграють інформаційну, комунікативну, пізнавальну роль, а й виконують стилістичну функцію – разом з іншими засобами допомагають передати публіцистичну тональність творів авторки. Про поширеність цих одиниць мови свідчать уже самі назви творів: «*Історія просить*ся в сні нащадків» [4, с. 550], «*Чи зріє*ся Галілео Галілей» [4, с. 227], «*І скаже* світ» [4, с. 154].

Дієслова на позначення власне акту говоріння підтверджують комунікаційні зв'язки між персонажами, між ліричним героєм та навколишнім світом: *І безтурботна* молодь без акценту / *Вже розмовля*

мовою заброд [4, с. 368]; *Взискуй* сказати поблідлими вустами / хоч кілька людям необхідних слів [4, с. 52]; *Поїдемо* поговорити з лісом, / *А вже* тоді я зможу і з людьми [4, с. 51]. Використання дієслів говоріння в переносному значенні не просто забезпечує розкриття певних тематичних категорій, а й сприяє підсиленню впливу на свідомість читачів, до якої апелює поет. Саме з цією метою вмінням говорити наділені історія, пам'ять, природа: *Історія просить*ся в сні нащадків [4, с. 550]; *А хто* розкаже людям про ті криваві сльози у тих лісах волинських, *де пам'ять аж кричить* [4, с. 409]; *І раптом* пам'ять зойкне... [4, с. 302]; *У груші* був тоненький голосочок, / *Вона в дитинстві* кликала мене [4, с. 42]; *Півні кричать* у мегафони мальв – / *Аж деренчить* полив'яний світанок. / *Мій рідний* краю, зроду ти не мав / *Нейтральних* барв, тих *прісних* пуританок [4, с. 161]. Значеннєве багатство дієслів говоріння дає можливість перенести цю дію на несумісні, на перший погляд, предмети і в результаті створити зразки високої художньої образності: *Були* ті руки в саднах і рубцях, / *Усе життя* з камінням *говорили* [4, с. 220].

Найбільш поширеною і семантично розгалуженою є група дієслів, що характеризують зміст мовлення. Вони вказують на певні комунікативні аспекти:

- ✓ пояснення, з'ясування (*Філософи* пояснювали світ [4, с. 318]);
- ✓ повторюваність (*Ще всі живі. Цитуємо* поетів [4, с. 106]);
- ✓ зізнання (*Мої* кохані, милі вороги! *Я мушу* вам *освідчитись* в симпатії [4, с. 150]);
- ✓ завершення акту говоріння (*Старий*, *колись* усе це *договориш*, / *Десь* іншим разом, бо нема коли [4, с. 490]);
- ✓ запитання (*Поклонюся* знайомому дубу. / *Розпитаю*, як справи у сосен, і звірів, і птиць [4, с. 183]; *Життя* – це *божевільне* ралі. / *Питаю* в долі – а що далі? [4, с. 263]).

Зміст мовлення характеризується також емоційним спрямуванням, палітра якого – це:

- ✓ позитивні емоції (*Вечірнє* сонце, *дякую* за день! *Вечірнє* сонце, *дякую* за втому [4, с. 9]);
- ✓ негативні емоції (*Циганську* маяту *виносити* на люди? *Будь* проклятий *навік*, хто *зважився* на це! [4, с. 402]; *Передсмертно* *лаявся* Косинка. / *Божеволів* у тюрмі *Куліш* [4, с. 163]);
- ✓ прохання, вмовляння (*Я* *просила* в цьому *сторіччі* / *Хоч* би той *магазинний* мінімум [4, с. 193]).

Менш численними є інші семантичні групи дієслів говоріння (порада, докір, образа).

Серед дієслів, що означають особливості акту говоріння, було знайдено приклади, що вказують на:

✓ особливу манеру говоріння (*Дозволено бути сміливими. Ох же ж і поговоримо, ох же й покричимо* [4, с. 267]; *Кричали «біс», пишались зробленим, / Прогрес любили над усе* [4, с. 264]; *Хтось там галасує, голосує* [4, с. 172]);

✓ особливу форму промовляння: нечітке промовляння (*Слухайте, ви, що ідею розплямкали* [4, с. 142]), звуконаслідування (*Ідалія, сучасниця, ну, як тобі сичалося* [4, с. 87]).

При цьому в різних контекстах дієслово «кричати» набуває різних семантичних відтінків (підвищення голосу, висловлення відчаю, бажання бути почутим, пустослів'я).

Найповніше розкриваються у творах Ліни Костенко стилістичні можливості лексики мовленнєвої дії. Поетеса використовує лексику:

✓ застарілу та книжну (*О боже правий! За що така злоба? / Ти ж клеветою осквернив уста* [4, с. 364]; *Бо краще хай мій труд не схвалить майстер, / ніж нетямущий хто хвалу йому воздасть!* [4, с. 486]);

✓ розмовну (*Воно, звичайно, що там говорить. Отож-бо й є, нема чого балакати* [4, с. 87]);

✓ емоційно забарвлену (*А на цьому давно вже й не орано – Як закладо, як заговорено!* [4, с. 278]; *Віддайте мені мову, якою мій народ мене благословив* [4, с. 537]). Значна частина дієслів цього ряду у Великому тлумачному словнику сучасної української мови [5] мають стилістичне маркування: розмовне, урочисте, застаріле, книжне.

Ліна Костенко часто вживає дієслова говоріння у переносному значенні, що додає емоційності викладу та сприяє зосередженню уваги читача на конкретному образі. Перед читачем постають:

✓ метафори, серед них є так звані синестетичні (*Кричить гілля. Зоблич спадають маски. / Зі всього світить суть усіх речей* [4, с. 90]; *А затишок співає, мов сирена* [4, с. 205]; *Душею покликкала очі* [4, с. 34]);

✓ персоніфікації (*І явори просили Христа ради / Хоч жменьку тиши у долоні дня* [4, с. 115]);

✓ оксиморони (*...я їх люблю, я знаю їхню мову, я з ними теж мовчаням говорю* [4, с. 50]; *Гукала тиша рупором вокзальним* [4, с. 14]; *І спорить тиша голосом гарби / Із реактивним гуркотом епохи* [4, с. 328]);

✓ тавтології (*нареченою нарече* [4, с. 313], *бурчить буркун* [4, с. 202], *белькоче блекота* [4, с. 202]).

Підсилюють емоційне забарвлення творів фразеологічні звороти на позначення дієслів говоріння, які конкретизують зміст сказаного: *виносити на люди; душею покривити; голос подавати; кричати криком*.

Окремі дієслова говоріння на позначення змісту мовлення утворюють синонімічні ряди. Причому синонімами до стилістично нейтральних дієслів найчастіше є емоційно забарвлена лексика, перифрази та фра-

зеологічні одиниці: *гукати, кликати, звати; просити, умовляти, благати; брехати, осквернити уста, покласти лжу на струни, душею покривити; кричати, гримати, здіймати вереск, кричати криком, галасувати, волати, зойкнути; каятись, розповідати гріх*.

У рядках: *Самі до себе прийдемо на сповідь / І всі дрібниці витрусим з душі* [4, с. 195] зворот «дрібниці витрусим з душі» надає нового стилістичного відтінку дієслову зі значенням «сповідатися».

Одним із стилістичних засобів синтаксису, що застосовує Ліна Костенко, є риторичні фігури, до складу яких входять дієслова говоріння. До них належать:

✓ риторичні оклики (*Я ж просив тебе, Боже, щоб ти захистив мій чум!* [4, с. 356]; *Як ти зжилася з тугою чайною! Як часто лицемірив твій Парнас!* [4, с. 161]; *Благословляю ті сліди, благословляю ті дороги, що привели мене сюди – в мистецтва зоряні чертоги!* [4, с. 186]; *Шипшина важко віддає плоди. Вона людей хапає за рукава. Вона кричить – Людино, подожди!* [4, с. 336]; *Одкам'янійте, статуї античні, одкам'янійте і кричати на гвалт! В Лос-Анджелесі пальми синтетичні уже врастають коренем в асфальт* [4, с. 76]).

✓ риторичні запитання (*Чи будем вік себе картати? Але за віщо, Боже мій?!* [4, с. 274]; *І навіщо мені ця печаль? Що я хочу спитати у цієї сумної кравчині?* [4, с. 320]; *Життя – це божевільне ралі. Питаю в долі – а що дали?* [4, с. 263]).

Виступаючи в образі ліричного героя, Ліна Костенко за допомогою промовистих дієслів говоріння висловлює власні життєві принципи, постає перед читачами рішучою, безкомпромісною, чесною, вимогливою до себе та інших (*Не відступитися. І не покласти лжу на струни* [4, с. 199]; *Хай буде так, як я собі велю* [4, с. 279]; *І щось в мені таке велить збіліти в гнів до сьомого коліна!* [4, с. 209]; *Мене кличе суворо і трубно мій обов'язок, мій король* [4, с. 315]).

У прагненні поетеси бути почутою людьми провідна роль відводиться саме дієсловам говоріння: *Кричи, благай – епоха як глуха* [4, с. 178]; *Ви казитеся, ви тонете в розкошах. Волаю вам – потонете в крові!* [4, с. 488]. Лексика мовленнєвої дії подається за допомогою прийомів нанизання: *Я вам кажу. Я вас молю. Я прошу. О схаменіться, поки ще живі...* *Волаю вам* [4, 488], а також протиставлення: *Я тихо молився, Боже, тепер я кричу вже криком* [4, 409]), риторичних фігур. Це дає підставу для ще одного важливого висновку – Ліна Костенко залишається вірною публіцистичному стилю і в поетичній творчості.

Висновки. Отже, основні ознаки семантичної категорії дієслів говоріння в українській мові здебільшого представлені в системі поетичного слововживання Ліни Костенко. Лексика мовленнєвої дії в її творах є ефектив-

ним стилістичним засобом творення образів, пейзажних замальовок і виразником індивідуальної поетичної манери, для якої характерними є особливості публіцистичного стилю. Використовуючи дієслова говоріння, поетка поєднує логічність викладу думок з емоційною напруженістю, що є найефективнішим засобом впливу на аудиторію. Широкий значеннєвий діапазон лексики мовленнєвої дії дає можливість авторці повніше розкрити сутність людських стосунків, конкретизувати їх, а читачеві – глибше поринути у світ ліричного героя, історичну епоху та сучасність.

З огляду на те, що мета публіцистики полягає не тільки в повідомленні актуальних новин, а й у формуванні свідомості громадян, прагненні до результативних змін у суспільстві, актуальною в журналістській творчості залишається проблема пошуку найбільш влучних та яскравих засобів виразності, зокрема й дієслів говоріння. Останні в поезіях Ліни Костенко відрізняються виразною точністю, глибиною змісту, образно-символічною піднесеністю й афористичністю. Цитування рядків поетки з дієсловами говоріння або ж використання подібних мовних одиниць журналістами дасть змогу бути переконливішими перед читачами, сприятиме приверненню уваги реципієнтів та підсилить вплив ЗМІ на аудиторію.

1. Гут Н. Дієслова говоріння в авторських ремарках роману Григорія Тютюнника «Вир» // Дивослово. – 2007. – № 4. – С. 39–41.
2. Митяй З. О. Функціонально-семантична організація дієслів говоріння у мові художньої прози П. А. Загребельного // Вісник Львів. нац. ун-ту. – 2011. – № 6.
3. Леонтєва О. Дієслова на позначення комунікативного акту: спільне і різне в їхніх смислах // Українська мова та література. – 2000. – № 5. – С. 12.
4. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 551 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад., голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Ivashyna Anastasiya.

Poetic and journalistic role of verbs of speaking in the poetry by Lina Kostenko.

The article characterizes the verbs of speaking in the poetry by Lina Kostenko. It was attempted to determine their poetic and journalistic role in the works of the author.

Keywords: poetry, lexicology, verbs of speaking, semantics, poetic and journalistic role.

Ивашина Анастасия.

Поэтическое-публицистическая роль глаголов говорения в поэтических произведениях Лины Костенко.

В статье охарактеризованы глаголы говорения в поэтических произведениях Лины Костенко. Сделана попытка определить их поэтическое-публицистическую роль в творчестве автора.

Ключевые слова: поэзия, лексика, глаголы говорения, семантика, поэтическое-публицистическая роль.

